

KÂSÂNÎ'YE GÖRE ARZ METODU ÇERÇEVESİNDE KAYNAK DEĞERİ AÇISINDAN HABER-İ VÂHİDLER (BEDÂIU'S-SANÂÎ' ÖZELİNDE)*

Sümeyra Keleş Yıldırım**

Öz

Makalenin temel amacı hicri altıncı asırda yaşamış, Hanefî mezhebinin önde gelen furû-i fikh âlimlerinden Kâsânî'nin (ö. 587/1191) Bedâiu's-Sanâî' isimli eserinde, haber-i vâhidleri delil kabul etmede uyguladığı yöntemleri tespit etmektir. Genelde İslam fikh literatüründe, özelde ise Hanefî mezhebinde önemli yere sahip olan Bedâî', hadis içeriği açısından oldukça zengindir. Bu bağlamda makalemizde Kâsânî'nin Bedâî''de naklettiği haber-i vâhidleri delil alırken uyguladığı arz metodu üzerinde durulmuş, müellifin konuyla ilgili uygulamaları tespit edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak haber-i vâhidlerin Kur'ân'a arzı incelenmiş, bu kısım Kur'ân'a arzla vacip ya da sünnet olarak kabul ettiği ve Kur'ân'a muhalif olarak geldiği için reddettiği haberi vâhidler başlığı altında açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Kâsânî'nin haber-i vâhidleri mütevâtir-meşhur sünnete, icmâya ve umûmü'l-belvâya arzı konusunda yaptığı açıklamalara değinilmiştir. Son olarak müellifin haber-i vâhidlerin kıyasa muhalif gelmesi durumunda rivayeti tercih durumu incelenmiştir. Aynı zamanda çalışmamızda Kâsânî'nin haber-i vâhidleri delil almada Hanefî mezhebine tâbi olduğu ya da varsa ondan ayrıldığı durumlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak Kâsânî'nin haber-i vâhidleri delil almada Hanefî mezhebinin genel görüşüne riayet ettiği, bu konuda mezhebi çizgisinden ayrılmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî', Hanefî, Hadis Usûlü, Haber-i Vâhid.

ACCORDING TO QASANI, HABER AL-VAHIDS IN TERMS OF SOURCE VALUE IN THE FRAMEWORK OF ARD METHOD (IN THE SPECIAL OF BEDAI AL-SANAI)

Abstract

The main purpose of the article is to determine the methods applied by Qasani (d. 587/1191), one of the leading scholars of the Hanafi school of fiqh, who lived in the sixth century AH, in accepting khabar al-wahid as evidence in his book Bedai al-Sanii. Bedai', which has an important place in Islamic fiqh literature in

* Bu makale yazım aşamasında olan *Kâsânî (v. 587/1191) ve Bedâiu's-Sanâî Adlı Eserinin Hadis İlimleri ve Muhtelifü'l-Hadis Açısından İncelenmesi* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı.

e-mail: sumeyra4231@hotmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-1807-502X>

Atıf/Citation: Keleş Yıldırım, Sümeyra. "Kâsânî'ye Göre Arz Metodu Çerçevesinde Kaynak Değeri Açısından Haber-i Vâhidler (Bedâiu's-Sanâî' Özelinde)". *BAİD* 17 (Haziran 2023), 251-277.

general and Hanafi sect in particular, is very rich in hadith content. khabar al-wâhid also took their place in the content of this rich hadith. In this context, the article focuses on the method of submission that Kâsânî used while taking such news as evidence, and the practices of the author on the subject were tried to be identified. First of all, the presentation of haber-i-wahids to the Qur'an was examined. In this part, the news that he accepted as wajib or sunnah on the Qur'an and rejected it because it was contrary to the Qur'an was tried to be explained under the title of wahids. Then, the explanations of Qasani about the mutawatir-famous sunnah, consensus and the presentation of the news to the public are mentioned. Finally, it has been examined whether the author prefers the narration when the news of the revelations contradicts the qiyas. At the same time, in our study, it has been tried to determine the cases in which Qasani followed the Hanafi sect in obtaining evidence from the khabar al-wahid or, if any, separated from it. As a result, it has been seen that Qasani complied with the general view of the Hanafi sect in taking the khabar al-wâhid as evidence, and did not depart from the sectarian line in this regard.

Keywords: Hadith, Qasani, Bedai al-Sanai, Hanafi, Hadith Method, Khabar al-wahid.

Giriş

Hadis ve fıkıh ilimlerinde tanımı açısından farklılık arz eden haber-i vâhidlerin kaynak değeri, geçmiş asırlardan beri üzerinde tartışılan bir konu olmuştur. Haber-i vâhid -âhâd haber- hadis âlimleri tarafından mütevâtir şartlarını taşımayan, mütevâtir seviyesine ulaşmamış haber olarak tarif edilirken¹, Hanefîler mütevâtir ve meşhur seviyesine ulaşmayan her haberi haber-i vâhid olarak değerlendirmişlerdir.² Bunun neticesinde Hanefîler tarafından hüküm koymada delil kabul edilen meşhur haber, Hanefî fıkıh usulünde ayrı başlık altında incelenirken, hadis istilâhında âhâd haberin alt başlıkları arasında zikredilmiştir. Âhâd haberi, meşhur haberden ayrı olarak değerlendiren Ebû Hanîfe'nin bu tür haberleri delil almada çok dikkatli davrandığı bilinmektedir.³ Onun bu tavrı hadis ilmi ve hadisle amel konusunda tenkide uğramasına sebep olmuştur.⁴ Fakat yaşadığı bölge dikkate alındığı zaman haklı gerekçelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Kûfe, hicri II. y.y'da siyasi çalkantıların ve hadis uydurma faaliyetlerinin yoğun olduğu yerlerdendir.⁵ Bölgenin bu özelliği, Ebû Hanîfe'nin rivayetlerin sahihini sakîminden ayırmak için bir takım tedbirler almasına sebep olmuştur. Haber-i vâhidleri delil almada bir takım şartlar ileri

¹ Bkz. Ebu'l-Fadl Ahmed ibn Ali ibn Muhammed ibn Ahmed ibn Hacer el-Askalânî, *Nüzhëtü'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker*, thk. Nureddin Itr (Dimeşk: Matbaatü's-Sabah, 2. Baskı, 2000), 51.

² Bkz. Ebû Bekr Muhammed ibn Ebû Sehl Ahmed es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî (Beyrut: Dâru'l-Marife) 1/292-294.

³ Bkz. Muhammed Zâhid el-Kevserî, *Fıkhu Ehli'l-İrâk ve Hadîsühüm*, thk. Abdülfettah ibn Muhammed Ebû Gudde (Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye, trs.) 36-38.

⁴ Tenkidler için bkz. Ebû Ca'fer Muhammed ibn Amr Ukaylî, *Kitabü'd-Du'afâ'i'l-Kebîr*, thk. Abdülmü'tî Emin Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1984) 4/268-285.

⁵ Bkz. Muhammed Acâc, *es-Sünne kable't-Tedvîn* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 3. Baskı, 1980) 194.

sürmesi aldığı bu tedbirlerdendir. Ali Osman Koçkuzu, Ebû Hanîfe'nin haber-i vâhidlerle amel etmek için ileri sürdüğü şartları şöyle ifade etmiştir.

1. Şeriatin bütün kaynakları araştırılmalı ve haber-i vâhid bunlardan hiçbirine muhalif olmamalıdır.
2. Haber-i vâhidler Kur'ân'ın genel hükümlerine aykırı hüküm taşımamalıdır.
3. Bunlar ister kavî, ister fi'lî olsun hiçbir sünnetle çatışmamalıdır.
4. Hiçbir memleket tahsîsî yapmaksızın sahâbe ve tâbiûndan an'ane şeklinde miras kalan amele aykırı olmamalıdır.
5. Râvî hatırlayamadığı hususlarda yazısından istifade etmemeli, hafızasını esas olarak almalıdır.
6. Râvî bizzat kendisi rivayet ettiği hadisin aksine bir uygulama ve davranış içinde olmamalıdır.
7. Sahâbî tarafından rivayet edilen birbirine muhalif hükme sahip iki ayrı haberden birisini tercih edip diğerini bırakmamalıdır.
8. Rivayet edilen haber metin veya senedde bir fazlalık taşıyarak emsali rivayetler arasında münferit kalmamalıdır.
9. Rivayet edilmekte olan haber-i vâhid belvây-ı âmm nev'inden bir konu ile ilgili olmamalıdır.⁶

Ebû Hanîfe'nin haber-i vâhidler konusunda ortaya koyduğu bu şartlar diğer Hanefî fakihlerince de dikkate alınmıştır. Çalışmamızda da Hanefî mezhebi mensubu olarak bilinen, h. VI. asırda yaşamış Türk asıllı fıkıh âlimi Kâsânî'nin⁷ (ö. 587/1191) haber-i vâhidleri delil almada getirdiği şartlar arz metodu özelinde değerlendirilecek, bu bağlamda araştırmamıza Hanefî mezhebi içinde önemli bir yere sahip olan müellifin *Bedâiu's-Sanâi'* isimli eseri esas teşkil

⁶ Ali Osman Koçkuzu, *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşrî Yönlerinden Değeri* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2. Basım, 2014) 175; Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadis ve'l-Muhaddisûn* (Mısır: Matbaatü Mısır Şirketü Müsâhemetü Mısriyye, 1. Baskı, 1958) 281; Serahsî, *Usûl*, 1/333.

⁷ Tam adı Alâüddîn Ebû Bekr ibn Mes'ud ibn Ahmed el-Kâsânî'dir. Bkz. Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir ibn Muhammed ibn Muhammed el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Abdülfettah Muhammed (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, trs.) 28; Ebu'l-Fidâ' Zeynüddîn Kasım ibn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcîm*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, (Dîmeşk: Dâru'l-Kâ', 1996) 62; Mustafa ibn Abdullah Hacı Halife Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Beyrut: Dâru-Fikr, 1994) 371; Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhay el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye* (Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, trs.) 53.

edecektir. Müellifin haber-i vâhidlerin kabulü konusunda belirlediği esaslar arz metodu özelinde tespit edilerek bu konuda mezhebinin çizgisinden farklı bir yol takip edip etmediği üzerinde durulacaktır.

Kâsânî'ye Göre Haber-i Vâhidler'in Kaynak Değeri

İslam hukukunda genel olarak haber-i vâhidler, zannî delil kabul edilmiştir. İbn Âbidîn de delâletin kat'îliği ve zannîliği arasındaki farkın hükümlere etkisini şöyle açıklamıştır. 'Sübûtu kat'î olan Kur'ân ayetleri ve mütevâtir-meşhur sünnet ile farz ve haram hükmü belirlenir. Sübûtu zannî, delâleti kat'î tek manaya delâlet eden âhâd haberlerle vâcib ve tahrîmen mekruh hükümleri sabit olur. Sübûtu ve delâleti zannî birçok manaya gelen âhâd haberlerle de sünnet ve müstehap hükümleri sabit olur.'⁸ İbn Âbidîn'in zannî delil olarak bahsettiği haber-i vâhidlerden Kâsânî, *Bedâi'*de sıkça bahsetmektedir. Genellikle haber-i vâhidleri neden delil almadığını izah ederken bazen de delil alma sebebini açıklamaktadır. Fakat delil alma sebebi ile ilgili açıklama yaptığı yerler oldukça azdır. Esasında eserinde Ebû Hanîfe'nin ileri sürdüğü şartlarla ilgili genel olarak açıklama bulunmamakla beraber, müellifin haber-i vâhidlerle ilgili bazı şartları yer yer zikrettiği de görülmektedir. Mesela Kâsânî'nin haber-i vâhid-i delil olarak kabulde zikrettiği şartlardan biri adil râviden rivayet edilmiş olmasıdır. O, ibadet konularında adil râviden nakledilen haber-i vâhidleri delil kabul etmiştir.⁹ *Canlı olarak doğan çocuğun yıkanıp cenaze ona namazı kılınacağı, onun mirasçı olacağı, çocuğun canlı doğmaması durumunda yıkanmayacağı, cenaze namazının kılınmayacağı ve mirasçı olmayacağı*¹⁰ ile ilgili nakledilen ve haber-i vâhid hükmünde olan rivayeti, adil râviden rivayet edilmesi sebebiyle delil olarak kabul etmiştir. Adil râviden nakledilen haberi delil kabul etmenin yanında esasında Kâsânî'nin haber-i vâhidlerle ilgili en çok üzerinde durduğu konu haber-i vâhidlerin arzı meselesidir. O, haber-i vâhidleri, Kur'ân'a, mütevâtir ve meşhur sünnete, sahâbenin icmâsına, umûmü'l-

⁸ Bkz. Muhammed Emin ibn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, 1992) 4/223.

⁹ Bkz. Alâüddîn Ebû Bekr ibn Mes'ûd ibn Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, thk. Muhammed Muhammed Tamir, Muhammed es-Said ez-Zeynî, Vecih Muhammed Ali, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005)1/253; 2/311.

¹⁰ Rivayeti farklı lafızlarla ve yıkanma lafızları olmaksızın Dârimî ve Tirmizî nakletmiştir. Ebû Muhammed ibn Abdurrahman ed-Dârimî, *Müsnedü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, (Suudi Arabistan: Dâru'l-Müğnî, 1. Baskı, 2000) 4/2008 (No: 3174); Ebû İshâ Muhammed et-Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "Cenâiz", 43.

belvâ'ya arz etmiş, bunlara muhalif durumda gelen haber-i vâhidleri kabul etmemiştir. Kıyasa muhalif olan haberi vâhidlerde ise tercihini rivayetler oluşturmuştur. Kâsânî'nin haber-i vâhidlerin Kur'ân'a arzıyla ilgili değerlendirmeleri ise şöyledir.

1. Haber-i Vâhidlerin Kur'ân'a Arzı

Hanefîlere göre haber-i vâhidlerin delil değerinin tespitinde arz konusunda başvuru ilk yol rivayetlerin Kur'ân'a arz edilmesidir. Hadislerin Kur'ân'a arz meselesini sahâbeye kadar dayandıranlar bulunsa da Kamil Çakın böyle olmadığını ifade etmiştir. Ona göre sahâbe arz metodunu genel olarak uygulamamış, ancak belirli şartlar dâhilinde diğer tenkit kriterleriyle birlikte başvurmuştur. Çakın bu durumu, sahâbîlerin kendi ictihâdî ve şahsî tutumu olarak değerlendirmiştir. Tabiîn dönemine bakıldığında ise Ebû Hanîfe'nin hadislerin Kur'ân'a uygunluğunu, âhâd haberleri değerlendirmede dikkate aldığı görülmektedir. Ebû Hanîfe, Rasûlüllah'tan (a.s.) Kur'ân'a aykırı rivayette bulunan kimseyi reddetmek gerektiğini, bunun Rasûlüllah'ı (a.s.) yalanlama olmadığını ifade etmiştir. Ona göre bu, batıl rivayette bulunan kimseyi red anlamına gelmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) Kur'ân'a muhalif bir şey söylemez, Kur'ân'a muhalif söylenen bir söz de Rasûlüllah'a (a.s.) ait olamaz.¹¹ Mezhep imamlarından Ebû Yusuf da fukahanın bilmediği rivayetlerin çoğaldığını, Kur'ân'a muhalif olarak nakledilenlerin kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹² Bu metod daha sonra gelen Hanefî usulcüler tarafından da uygulanagelmıştır.

Kâsânî de arz metodunu uygulayan Hanefî fukahası arasındadır. Onun, *Bedâi'*'de naklettiği ve mütevâtir ya da meşhur olarak nitelendirdiği hadisleri Kur'ân'a arz etmezken, haber-i vâhidleri arz ettiğini görmekteyiz. Ayrıca müellif, Kur'ân ayetlerini nesheden ya da ayetlere muhalif olan veya Kur'ân'ın mutlakını takyîd eden haber-i vâhidleri kabul etmemiştir. Haber-i vâhidin ziyade hükmünün farziyet ifade etmediği, ancak vacip ya da sünnet olacağı kanaatindedir. Müellifin Kur'ân'a arz ettiği haber-i vâhidleri Kur'ân'a arzla vacip olarak kabul edilen haber-i vâhidler, Kur'ân'a arzla sünnet olarak kabul

¹¹ Bkz. Ebû Hanîfe Nu'man ibn Sâbit, *el-Âlim ve'l-Müteallim*, thk. Zâhid el-Kevserî, (Kâhire: Matbaatü'l-Envâr, 1368) 25; Kamil Çakın, "Hadislerin Kur'ân'a Arzı Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1 (Nisan, 1995) 240-241.

¹² Bkz. Ebû Yusuf Yakub ibn İbrahim el-Ensârî, *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâi*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî (Hindistan: Lecnetü İhyai'l-Maarifi'n-Nu'maniyye, trs.) 31.

edilenler, Kur'ân'ın aslına muhalif olduğu için reddedilen ve Kur'ân'a ziyade hüküm gerektirdiği için reddedilen haber-i vâhidler şeklinde bölümlere ayırmaktadır. Burada müellifin ayırdığı bu bölümler biraz daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.1. Kur'ân'a Arzla Vacip ya da Sünnet Olarak Kabul Edilen Haber-i Vâhidler

Daha önce belirttiğimiz üzere müellifin Kur'ân'a arz ederek kabul ettiği, fakat farz değil de vacip ya da sünnet hükmünü verdiği haber-i vâhidler bulunmaktadır. Bu hükümler ibadetle ilgili konulardadır. Bu sebeple biz de ibadetler konusunda müellifin haber-i vâhidlere verdiği hükümleri Kur'ân'a arz ederek, vacip olarak değerlendirdiği haber-i vâhidler ve Kur'ân'a arzla sünnet olarak değerlendirdiği haber-i vâhidler olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz. Esasında eserde bu ayırım yapılırken neden vacip ya da neden sünnet olarak değerlendirildiği ile ilgili açıklama görülmemektedir. Fakat müellifin vacip olarak kabul etmesini Rasûlüllâh'ın (a.s.) o işi sürekli yapmasına bağladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda müellifin Kur'ân'a arzla vacip olarak kabul ettiği haber-i vâhidler şöyle özetlenebilir.

1.1.1. Vacip Olarak Değerlendirilen Haber-i Vâhidler

Kâsânî vacibi, farziyeti kat'i delille sabit olmayan şeyler olarak tarif etmiştir.¹³ O, haber-i vâhidleri Kur'ân'a arz ederek vacip kabul etmesini ise 'Kur'ân'ın delâleti kat'îdir. Hâlbuki haber-i vâhidlerin delâleti zannîdir' şeklinde açıklar. Bu sebeple Kâsânî, haber-i vâhidle nassa yapılan ziyadenin nassı nesh edeceği kanaatindedir. Bu şekilde bir neshin kabul edilemeyeceğini ifade eden müellif, Rasûlüllah'ın (a.s.) devamlı şekilde bu fiilleri uygulamasının o işin vacipliğine delil olacağını ifade etmiş, bundan dolayı haber-i vâhidle sabit olan hükmün, vacip olduğunu söylemiştir.¹⁴

¹³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 3/117.

¹⁴ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/ 504.

Müellifin Kur'ân'a arzla vacip olarak kabul ettiği hükümlerden biri namazda Fâtiha suresinin okunmasıdır. '*Fâtiha Suresi okumadan namazın olmayacağı*'¹⁵ konusunda nakledilen rivayetin haber-i vâhid olduğunu ifade eden müellif namazda Fâtiha suresini okumayı farz olarak değerlendirmenin mutlak olarak gelen '*Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun*'¹⁶ ayetini nesh anlamına geleceğini ifade etmiştir. Ona göre böyle bir nesh caiz değildir fakat Rasûlullah'ın (a.s.) namazda Fâtiha Suresini sürekli okunması, okumanın vacipliğine delildir. Dolayısıyla müellif, namazda Fâtiha suresinin okunmasını farz olarak kabul eden Şâfiî ve Mâlikîlerin görüşlerini isabetli bulmamaktadır.¹⁷

*Bedâi'*de Kur'ân'a arzla vacip kabul edilen hükümlere, tavaf yaparken abdestli olma ve hacc-umre yaparken yapılan sa'y da örnek gösterilebilir. Müellif, tavaf yaparken abdestin gerekliliği konusunda nakledilen '*Tavafin namaz olduğu ve Allah'ın tavaf yaparken konuşmayı mübah kıldığı*'¹⁸ ile ilgili rivayetten hareketle Şâfiîlerin tavafta abdesti şart koşmalarını doğru bulmamaktadır. O, '*Beyt-i Atik'i tavaf etsinler*'¹⁹ ayetinin mutlak olarak gelmiş olduğunu, haber-i vâhidle takyîd edilemeyeceğini ifade eder. Bu sebeple tavaf yaparken abdestli olmayı farz olarak kabul etmemiş, vacip mesabesinde değerlendirmiştir.²⁰ Say meselesine gelince, müellife göre Hanefî dışındaki mezhepler sa'y etmeyi haccın rükünlerinden kabul etmiştir. Onlar Rasûlullah'tan (a.s.) '*Allah'ın*

¹⁵ Ebû Abdullâh Ahmed ibn Muhammed İbn Hanbel, *el-Mevsûâtü'l-Hadîsiyye Müsnedü'l-İmam Ahmed ibn Hanbel*, thk. Şuayb Arnavut, Muhammed, Naîm Araksûsî, İbrahim ez-Zeybek, Muhammed Rıdvan Araksûsî (Beyrut: 1. Baskı, 2001) 37, 351(No:22677); Dârimî, *es-Sünen*, 2, 790 (No: 1278); Ebû Abdullah Muhammed ibn İsmail el-Buhârî (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981) "Ezan" 95; Ebu'l-Hüseyn Müslim ibn el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "Salât" 13; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "İkâmetü's-Salât", 10; Tirmizî, "Salât", 183; Ebû Abdurrahman Ahmed ibn Şuayb ibn Ali en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "İftitâh" 24.

¹⁶ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş -Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009) Müzzemmil, 73/20.

¹⁷ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/504.

¹⁸ Tirmizî, "Hacc", 112; Ebû Bekr Muhammed ibn İshak ibn Huzeyme, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2. Baskı, 1996) 4/222(No:2739); Ebû Abdullah el-Hâkim Muhammed ibn Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tlhs. Zehebî, thk. Mustafa Abdülkadir (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1990) 1/630 (No: 1686).

¹⁹ Hac, 22/29.

²⁰ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 3/62.

*müminlere sa'y etmeyi farz kıldığı (yazdığı)*²¹ ile ilgili nakledilen rivayeti delil getirmişlerdir. Hanefîlere göre bu rivayet haber-i vâhidlerdendir. *'Kim (Safa ve Merve'yi) tavaf ederse ona günah yoktur*²² ayetinden sa'y etmenin farz olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple haber-i vâhid türü bir rivayetle farz kabul edilmez. Ancak vacip olarak değerlendirilir.²³

Sonuç olarak Hanefî mezhebinin Kur'ân'a arzla vacip olarak kabul edilen hükümleri Kâsânî'nin de vacip olarak kabul ettiği görülmektedir. Müellifin hüküm verirken niçin böyle davrandığı ile ilgili açıklamalarda bulunması, hem konunun anlaşılmasını kolaylaştırmış, hem de müellifin takip ettiği sistematığı anlama noktasında bize yol göstermiştir.

1.1.2. Sünnet Olarak Değerlendirilen Haber-i Vâhidler

Kâsânî'nin haber-i vâhidler konusunda Kur'ân'a arzla vacip kabul ettiği durumların yanı sıra sünnet hükmü verdiği durumlar da bulunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere O, haber-i vâhidle kitabın neshedilemeyeceği kanaatindedir. Haber-i vâhidin kitabın mutlakını takyîd edemeyeceğini söyleyen müellifin, bazı durumlarda haber-i vâhidi ihmal etmek istemediği görülmektedir. Bu durumda o, imkân ölçüsünde her ikisiyle de amel etmek gerektiğini ifade etmiş, hükmünü de sünnet olarak değerlendirmiştir.

Müellifin Kur'ân'a arzla sünnet kabul ettiği hükümlere abdest alırken besmele çekilmesi konusu örnek verilebilir. *'Besmele çekmeyen abdestinin olmayacağı'*²⁴ ile ilgili nakledilen rivayetten dolayı İmam Mâlik, bismelenin abdestin farzlarından olduğuna hükmetmiştir. Kâsânî'ye göre abdest ayetinin²⁵ Kur'ân'da besmele şartı zikredilmeksizin mutlak olarak gelmesi sebebiyle, ayetin âhad haberle takyîd edilmesi caiz değildir. O, besmelesiz abdestin

²¹ Benzer manayı ifade eden farklı lafızlarla; İbn Hanbel, *el-Müsned*, 45/367 (No:27368); İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 4/232 (No:2764); Ebu'l-Kâsım Süleyman ibn Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thrc. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi (Kâhire: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Mektebetü İbn Teymiyye, trs.) 24/206 (No:529); Ali ibn Ömer ed- Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavut, Hasan ibn Abdü'l-Mun'im, Saîd el-Lehâm (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, 2004) 3/291 (No: 2585); Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/75 (No:6944)

²² Bakara, 2/158.

²³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 3/76.

²⁴ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 17/464 (11370); Dârimî, *es-Sünen*, 1/542 (No: 718); İbn Mâce, "Tahâret", 40; Tirmizî, "Tahâret", 20.

²⁵ Maide, 5/5.

makbul olmayacağı konusunda Rasûlüllah'tan (a.s.) nakledilen rivayeti ise abdestin kemalinin noksanlığına hamletmeyi uygun bulmuştur.²⁶

Diğer bir örnek de secdenin hangi uzuvlar üzerine yapılması gerektiğiyle ilgilidir. Şâfîler, Rasûlüllah'tan (a.s.) nakledilen 'Yedi uzuv üzerine secde etmek gerektiği'²⁷ ile ilgili rivayetten hareketle yedi uzuv üzerine secde etmenin farz olduğunu söylemişlerdir. Kâsânî'ye göre ise 'Ey İman edenler! Rükû edin, secde edin'²⁸ ayetindeki emir uzuv belirtmeksizin mutlak olarak gelmiştir. O, bu emrin yüzün bir kısmı olduğu konusunda icmâ olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla kitabın mutlakının haber-i vâhidle takyîd edilemeyeceği görülmektedir. Kâsânî, bu açıklamalardan sonra iki delille de amel etme açısından yedi uzuv üzere secde etmeye sünnet hükmünü vermiştir.

Sonuç olarak Kâsânî'nin hadisle amel etme imkânı olduğu zaman bunu uyguladığını görmekteyiz. Hanefî çizgiden ayrılmayan müellifin imkân dâhilinde haber-i vâhidlerle amel etmesi sünnete bağlılığının bir ifadesi olarak görülebilir. Müellif Kur'ân'a arzla haber-i vâhidlere vacip ya da sünnet hükmünü neye göre verdiğiyle ilgili bir açıklama yapmasa da kanaatimizce onun Hanefî mezhebi çizgisinde sübûtu zannî delâleti kat'î haber-i vâhidleri vacip, sübûtu da delâleti de zannî haber-i vâhidleri sünnet kabul ettiğini söylemek mümkündür.

1.2. Kur'ân'a Arzla Delil Kabul Etmediği Haber-i Vâhidler

Kâsânî'nin haber-i vâhidleri Kur'ân'a arz ederek vacip veya sünnet hükmünde kabul ettiği durumlar yanında yine Kur'ân'a arzla haber-i vâhidleri reddettiği durumlar da söz konusu olmuştur. Burada müellif Kur'ân'a muhalif olarak gelen veya Kur'ân'a ziyade hüküm gerektiren, Kur'ân'ın mutlakını takyîd eden haber-i vâhidleri kabul etmediğini söylemiştir.

1.2.1. Kur'ân'ın Aslına Muhalif Haber-i Vâhidi Reddetmesi

Kâsânî, Kur'ân'ın aslına muhalif olarak gelmiş olan veya Kur'ân'ı neshedici durumda bulunan haber-i vâhidleri delil olarak kabul etmemiştir. Kur'ân'da hüküm bulunan bir konuda muhalif olarak nakledilen haberi vâhidleri

²⁶ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/85-86.

²⁷ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 4/320, (No:2527); Dârimî, *es-Sünen*, 2/832 (1358); Buhârî, "Ezan", 133; Müslim, "Salât", 44; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 19; Tirmizî, "Salât", 203, Nesâî, "Tatbîk", 40.

²⁸ Hac, 22/77.

reddederek kitabın, haber-i vâhidle veya kıyasla neshinin caiz olmayacağını söylemiştir.²⁹ Kâsânî'nin Kur'ân'a muhalif olarak naklettiği ve kabul etmediği haber-i vâhidlerden bir kaçına şöyle örnek verilebilir.

Hatîm'in³⁰ Kâbe'nin içinden sayılıp sayılmaması konusunda müellif, Rasûlüllah'ın (a.s.) Âişe'ye *'Kavminin geçim şartlarının zorlaşması sebebiyle, (yeniden inşa ederken) Kâbe'yi İbrahim'in yaptığı yerden küçülttüklerini, Hatim esasında Kâbe'nin içinden olduğu halde onu dışarıda bıraktıklarını söylediğini'* nakletmiştir. Devamla Rasûlüllah (a.s.) *'Beyti İbrahim'in yaptığı hale çevirip ona doğuda ve batıda olmak üzere iki kapı yapmak istediğini fakat insanların müslümanlıkta yeni olması sebebiyle bunu yapmadığını'* ifade etmiştir.³¹ Kâsânî, Hatîm eğer Kâbe'den ise namazda oraya yönelmek niçin caiz değildir, sorusunu sorarak şu cevabı vermiştir: "Hatîm'in Kâbe'den kabul edilişi haber-i vâhidle sâbit olmuştur. Kâbe'ye yönelmek ise kitabın nassıyla sabittir, *'Yüzünü mescidi Haram yönüne çevir, nerede olursanız olun yüzünüzü hep onun yönüne çevirin'*³² ayeti sebebiyle haber-i vâhid-i delil almak ve böylece kitabın nassıyla amel etmeyi terk etmek caiz olmaz." Bu değerlendirmelerin sonunda müellif, tavafı Hatîm'in arkasından yapmakla Kâbe'ye de yönelmiş olunacağını böylece her iki delille amel edileceğini söylemiştir.³³

Bir diğer örnek mehir meselesiyle ilgilidir. Rasûlüllah'ın, (a.s.) *'Bir kadın için Kur'ân ayetlerini ezberlemeyi mehir olarak kabul ettiği'*³⁴ haberi nakledilmiştir. Kâsânî, bu hadise göre ezberde bulunan ayetlerin mehir olarak kabul edilmesinin caiz olacağını, hâlbuki Hanefîlerin *'Onlardan faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.'*³⁵ ayeti sebebiyle mehrin mal olması gerektiğini kabul ettiklerini söylemiştir. Hanefîlerle aynı görüşte olan Kâsânî'ye göre mal olmayan şeyin mehir olarak isimlendirilmesi

²⁹ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 6/391.

³⁰ Hicrin sınırını gösteren Hatîm (terkedilmiş, bırakılmış), iki ucu da Kâbe duvarına bitişmeyen yarım daire şeklinde bir duvardır. İçi, dışı ve üstü mermerle kaplı olup üzerinde biri ortada, diğerleri uçlarda yer alan şamdan biçimi kaideli ve silindirik fanuslu üç adet lamba bulunmaktadır. (Fuat Günel, "Hicr", *DİA* (İstanbul: TDV. Yayınları, 1998) 17/456-457.

³¹ Dârimî, *es-Sünen*, 2/1188 (No: 1911); Buhârî, "Hacc", 42; Müslim, "Hacc", 70.

³² Bakara, 2/144.

³³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 3/70-71.

³⁴ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 21; Müslim, "Nikâh", 13; Süleyman ibn el-Eş'as ibn İshak Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "Nikâh", 31; Tirmizî, "Nikâh", 23; İbn Mâce, "Nikâh", 17; Nesâî, "Nikâh", 69.

³⁵ Nisa, 4/24

mümkün değildir. Çünkü *‘Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır’*³⁶ ayetinden ödenen şeyin yarısı olabilmesi için mal olması gerektiği anlaşılmaktadır. Nakledilen hadisin âhad derecesinde haber olması sebebiyle kitabın nassını âhad haberle terk edilmesi caiz değildir.³⁷

Müellif zina yapan kişiye verilecek ceza konusunda *‘Râsûlullah’ın (a.s.) bekarla bekarın zina etmesi durumunda, onlara yüz değnek vurulması ve bir yıl süreyle sürgüne gönderilmesi gerektiği’*³⁸ rivayetini nakletmiş, *‘Zina eden kadına da erkeğe de yüz değnek vurun’*³⁹ ayetine muhalif gelmiş haber-i vâhid olması sebebiyle kabul etmemiştir.⁴⁰

Alışveriş konusunda *‘Rasûlullah (a.s.) alıcı ve satıcının birbirinden ayrılmadığı sürece muhayyer olduklarını’*⁴¹ söylemiştir. Kâsânî, bu rivayeti *‘Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin ancak karşılıklı rızaya dayanan ticaret böyle değildir.’*⁴² ayetine muhalif haber-i vâhid olduğu için kabul etmemiştir. Bu sebeple alışveriş yaparken icap ve kabulden sonra muhayyerliğin kalkacağı kanaatindedir.⁴³

Netice itibariyle delil olarak Kur’ân’ı ilk sıraya koyan Kâsânî’nin zannî bilgi ifade eden haber-i vâhidlerin Kur’ân’a muhalif olması durumunda kabul edilmemesi görüşünde olduğunu görüyoruz. Bu durumun onun Kur’ân’a muhalif olan haber-i vâhidlerin Rasûlullah’a (a.s.) ait olmayacağı düşüncesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1.2.2. Kur’ân’a Ziyade Hüküm Gerektiren Haber-i Vâhid-i Reddetmesi

Hanefîlere göre Kur’ân ayetleri ister hâs olsun ister âmm olsun sübutu kat’îdir. Onlar âmm lafzın içinde bulunduğu delil kat’î ise onu tahsîs eden delilinde ancak kendi kuvvetinde kat’î bir delil olmasını şart koşmuşlardır. Bu kuralın sonucu olarak sübûtu kat’î olan Kur’ân ve maruf (mütevâtir, meşhur) sünnetin, zannî olan haber-i vâhidle ve kıyasla tahsîs edilemeyeceğini ve böyle bir

³⁶ Bakara, 2/237.

³⁷ Kâsânî, *Bedâi’*, 3/459-460.

³⁸ Buhârî, “Hudûd, 33; Müslim, “Hudûd”, 3; İbn Mâce, “Hudûd”, 7; Ebû Dâvûd, “Hudûd, 23.

³⁹ Nur, 24/2.

⁴⁰ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 9/182.

⁴¹ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 1/455 (No: 393); Ebû Dâvûd, “İcâre”, 17; Nesâî, “Buyû’”, 9.

⁴² Nisa, 4/29.

⁴³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 7/155, 156.

tahsîsin kabul edilmesinin nassa ziyade olacağını ifade etmişlerdir. Zira Kur'ân her ne kadar âmm da olsa da hem sübûtu hem de delâleti kesindir. Haber-i vâhid olan hadis ise hâs da olsa sübûtu zannîdir. Zannî olan delil, kat'i olan delilin önünde duramaz. Bu yüzden rey fukahası Kur'ân'ın âmmalarını umum üzerine bırakmış, onu haberi vâhidle tahsîs etmemişlerdir.⁴⁴ İlaveten Hanefîler, nass üzerine yapılan ziyadenin nesh olacağı kanaatindedir. Onlar, Kur'ân nassını ancak kendi kuvvetinde bir nassın neshedebileceğini, haber-i vâhidle Kur'ân'a ziyade yapılamayacağını ve bununla Kur'ân hükmünün neshedilemeyeceğini belirtmişlerdir. Onlara göre takyîd de nassa ziyade niteliği taşır ve manen nesh anlamına gelir. Bu sebeple onlar haber-i vâhid ve kıyasla Kur'ân ve mütevâtir sünnetin mutlakını takyîd etmeyi caiz görmemişlerdir. Kur'ân'da geçen bir lafzı takyîd edecek bir delilin en az onun kuvvetinde olmasını şart koşmuşlardır. Çünkü nassa ziyade olan takyîd nesih sayılır ve zannînin kat'iyi neshi caiz değildir.⁴⁵

Bu kural üzere Kâsânî de mutlak olan Kur'ân ayetlerinin haber-i vâhidle takyîd edilemeyeceğini, âmm lafzın tahsîs edilemeyeceğini söylemiştir. Hanefîlerin görüşü üzere bunun nassı nesh anlamına geleceği kanaatindedir. Ancak bu tür haber-i vâhidleri daha önce açıkladığımız üzere ibadetler konusunda sünnet veya vacip olarak kabul edebildiğini görmekteyiz.

Müellifin, ibadetler dışında Kur'ân'ın mutlakını takyîd niteliği taşıdığı için reddettiği haber-i vâhidlere şu örnekleri verebiliriz. Hür ile kölenin boşanmasında talâk sayısının, kadına mı erkeğe mi bağlı olduğu hususunda Şafiîler '*Talâkın erkeğe, iddetin kadına*' ait olduğu ve '*Köle erkeğin boşama hakkının iki, cariye'nin iddetinin ise iki hayız süresi*'⁴⁶ olduğu ile ilgili rivayetleri delil getirerek bunun erkeğin durumuna bağlı olduğunu söylemişlerdir. Yani onlar erkek köle ise boşama hakkının iki, eğer hür ise üç olarak kabul edileceği

⁴⁴ Bkz. Muhammed Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe*, çev. Osman Keskiöglü (Ankara: DİB. Yayınları, 2, 1997) 313.

⁴⁵ Bkz. Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe*, 313.

⁴⁶ Ebû Bekr Abdurrezzak ibn Hemmam ibn Nâfi' es-San'ânî, *el-Musannef fi'l-Hadîs*, thk. Habîb er-Rahman el-A'zamî, (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2. Baskı, 1973) 7/236 (No:12951); Ebû Bekr Abdullah ibn Muhammed ibn Ebû Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr* (Beyrut: Müessesetü Kütübî's-Sekafiyye, 1. Baskı, 1989) 4/101 (No:18249); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 9/337 (No:9679); Ahmed ibn Hüseyin ibn Ali ibn Musa el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Baskı, 2003) 7/604 (No: 15163, 15164)

görüşündedir. Hanefîler ise *‘Talâk ikidir. Erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz’*⁴⁷ ayetinde, hükmün kadınların helallîği konusunda mutlak olarak geldiğini, haber-i vâhid türünden olan hadislerle takyîd edilemeyeceğini, dolayısıyla boşamanın kadının durumuna göre belirleneceğini söylemişlerdir.⁴⁸

Müellif, gayrimenkullerin kabz öncesi satışıyla ilgili nakledilen *‘Rasûlullah’ın (a.s.) kabzedilmeyen şeyin satışını’*⁴⁹ yasakladığı rivayetini, haber-i vâhid olması sebebiyle kabul etmemiştir. Çünkü *‘Allah alışverişi helal kılmıştır’*⁵⁰ ayeti mutlak olarak gelmiştir. Ayetin haber-i vâhidle tahsisi caiz değildir.⁵¹

Netice olarak Kâsânî ibadetler konusunda Kur’ân’a ziyade gerektiren haber-i vâhidleri delil alıp diğerlerini delil almamış, bunun sebebiyle ilgili bir açıklamada da bulunmamıştır.

2. Mütevâtir-Meşhur Sünnete Arzla Haber-i Vâhidi Reddetmesi

Hanefîlerin haber-i vâhidler konusunda Kur’ân’a arzdan sonra uyguladığı bir diğer yöntem haber-i vâhidlerin sünnete arz edilmesidir. Buradaki sünnetten kasıt mütevâtir veya meşhur haberlerdir. Aynı metodu Kâsânî de uygulamıştır. Onun âhâd haberleri bu tür sünnete arz etmesini, bunları ka’ti haber olarak kabul etmesiyle ilişkilendirmek mümkündür. Bu sebeple haber-i vâhidleri zannî delil olarak kabul eden Kâsânî, onların haber-i vâhiden üstün olduğunu ifade ettiği⁵² meşhur ve mütevâtir sünnete arz etmiştir.

2.1. Mütevâtir Sünnete Arzla Haber-i Vâhidi Reddetmesi

Mütevâtir haber hadis usulcülerine göre, adil ve yalan üzerinde birleşmeleri düşünülmemen kalabalık bir topluluk tarafından Hz. Peygamber’den bize kadar muttasıl bir isnadla ondan görülmüş ya da işitilmiş gibi rivayet ettikleri haberdür.⁵³ Hanefî fakihî Kasânî ise mütevâtiri lafzî ve manevî olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Ona göre Lafzen/rivayetle mütevâtir, yalan üzerinde

⁴⁷ Bakara, 229-230.

⁴⁸ Bkn. Kâsânî, *Bedâi’*, 4/ 261, 262, 264.

⁴⁹ İbn Mâce, “Ticârât”, 20; Ebû Dâvûd, “Buyû’”, 68; Tirmizî, “Buyû’”, 19.

⁵⁰ Bakara, 2/275

⁵¹ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 7/38

⁵² Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 6/ 197.

⁵³ Bkz. Hüseyin Hansu, *Mütevâtir Haber Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri* (Van: Bilge Adamlar, 2008) 85-86.

birleşmeleri mümkün olmayan bir grubun naklettiği ettiği haberdur. Manen mütevâtir ise, inkita ve inkâr olmaksızın bir işin asırdan asıra aktarılacak uygulanmasıdır. Çünkü bir amelin nesilden nesile aktarılması ve uygulanması rivayetinden daha önemlidir. Amelin yaygınlaşmasıyla fetvalar da ihtilafsız olarak ortaya çıkmıştır. Netice itibarıyla bu rivayetlerle kesin olarak amel etmek gerekmektedir.⁵⁴ Bu tanımda ifade ettiği üzere, mütevâtiri kat'i delil olarak gören müellifin, sübûtu zannî olan haber-i vâhidleri mütevâtire arz ettiğini, mütevâtir sünnete aykırı olan ya da onula ameli iptal eden haber-i vâhidleri kabul etmediğini görmekteyiz. Onun mütevâtir sünnete arz ettiğini söylediği hadisler eserde çok bulunmamakla birlikte aşağıdaki örnekleri bu konuda zikredebiliriz.

Müellifin naklettiğine göre İbn Abbas'ın ve İbn Ömer'in '*Rasûlüllah'ın (a.s.) Arafat'ta ikinci ile öğleyi cemettiği, müzdelifede ise akşam ve ikindiye cemettiğiyle*'⁵⁵ ilgili rivayeti sebebiyle Şafîiler, yağmurlu günlerde namazların bu şekilde cemedilmesini caiz görmüşlerdir. Kâsânî ise Rasûlüllah 'ın (a.s.) *İki namazı bir vakitte cem edenin büyük günah kapısını açmış olacağını*'⁵⁶ buyurduğunu, namazın vakitlerinin kitapla, mütevâtir sünnetle ve icmâ ile sabit olması sebebiyle, muarız şekilde gelen haber-i vâhidle vaktinin değiştirilemeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁷

Yine ezanın kelimeleri/lafızlarıyla ilgili Kâsânî, ezanın bugünkü şekliyle okunuşunun mütevâtir sünnetle sabit olduğunu, Malik'in ezanın başında ve sonunda Allahu Ekber lafzı vardır, dediğini, bu şekilde gelen farklı rivayetlerin garib olması ve umûmü'l-belvâ içeren konularda gelmesi sebebiyle kabul edilemeyeceğini söylemiştir.⁵⁸

Kâsânî'nin mütevâtirle ilgili verdiği örnekler tarafında de belirttiği üzere Müslümanların bildiği ve nesilden nesile uyguladığı haber olma niteliği taşımaktadır. Onun bu şekilde uygulamasını sabit sünneti muhafaza çabası olarak görmek mümkündür.

⁵⁴ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 10/500.

⁵⁵ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 8/496 (No: 4894); Buhârî, "Hacc", 96; Müslim, "Hacc", 47; Nesâî, "Menâsikü'l-Hacc", 207.

⁵⁶ Tirmizî, "Salât", 138; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/409 (No:1020); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 3/241 (No:5561)

⁵⁷ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/407.

⁵⁸ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/462.

2.2. Meşhur Sünnete Arzla Haber-i Vâhidi Reddetmesi

Hanefî mezhebinin mütevâtir sünnete arzdan sonra uyguladığı bir diğer arz yöntemi haber-i vâhidlerin meşhur haberlere arz edilmesidir.⁵⁹ Kâsânî, Hanefî mezhebinin kabulü üzere ilk üç dönemde meşhur olan âhâd hadisleri, haber-i vâhid ile mütevâtir arasında bir yere koymaktadır. Ona göre meşhur haber Kur'ân'a arz edilmeye ihtiyaç duyulmaksızın delil olarak kabul edilir. Bu sebeple de haber-i vâhidleri de meşhur hadislerle arz etmiş, meşhur hadisle ameli engelleyen haber-i vâhidleri kabul etmemiştir. O, meşhur haberi, meşhur olmayana üstün kabul ederek meşhur haberi almanın daha evla olacağını söylemiştir.⁶⁰

Örneğin Kâsânî'ye göre Mâlik, meshin süresi konusunda '*Rasûlüllah'ın (a.s.) meshinin yedi güne vardığıyla*'⁶¹ ilgili rivayetle ihticac etmiştir. Hanefîler'e göre mest üzerine meshin süresinin yedi gün olduğu haber-i garib bir haberdir. Kâsânî, Rasûlüllah'tan (a.s.) nakledilen '*Mukimin bir gün ve bir gece mesh edeceği, yolcunun ise üç gün ve üç gece mesh edeceği*'⁶² hadisinin meşhur olması sebebiyle, meşhur haberin garib haberle terk edilemeyeceğini söylemiştir. İlaveten o, yolcunun üç gün meshettiği rivayetinin müttefekun aleyh olması sebebiyle tercih edilmesi gerektiği kanaatinde.⁶³

Kâsânî'nin naklettiği bir diğer örnek sebze ve meyvelerin zekâtıyla ilgilidir. O, Rasûlüllah'tan (a.s.) nakledilen '*Sebze meyvelerde zekâtın olmadığı*'⁶⁴ rivayetinin meşhura muhalif olarak geldiğini söylemiştir. Meşhur haberde ise '*Göğün suladığından onda bir kovayla sulananlardan ise yirmide bir zekât*

⁵⁹ Bkz. Abdülmecid Türkânî, *Hanefî Hadis Usûlüne Giriş*, çev. Semih Özdemir (İstanbul: Tahlil Yay., 2. Baskı, 2020) 200.

⁶⁰ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 4/197.

⁶¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/289 (No:461); İbn Mâce, "Tahâret", 87; Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/360, 361 (No:756); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1/421 (No:1332).

⁶² İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 1/163 (No:1878); İbn Hanbel, *el-Müsneid*, 36/170 (No: 21851); İbn Mâce, "Tahâret" 86; Nesâî, "Tahâret", 99; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/97 (No:194); Ebû Hâtîm Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî, *Sahîhu ibn Hibbân*, thrc. Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Baskı, 1997) 4/157 (No:1327); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 4/95 (No: 3762); Ebû Ya'lâ Ahmed ibn Ali ibn el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevslî, *el-Müsneid*, thk. Hüseyin Selim Esed (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 2. Baskı, 1992) 1/229 (No:264).

⁶³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/38, 39.

⁶⁴ Tirmizî, "Zekât", 13; Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/481 (1916).

verilmesi gerektiği⁶⁵ ifade edilmesinden dolayı, meşhurun garip hadisle tahsîsinin caiz olmadığını ifade etmiştir.⁶⁶

Yine müellife göre haber-i vâhidde 'Rasûlullah'ın (a.s.) bir yemin ve bir şahitle hüküm verdiği⁶⁷ nakledilmiştir. Halbuki meşhur hadiste 'Rasûlullah (a.s.) Delil getirmek davacıya, yemin etmek ise davalıya gerekir'⁶⁸ buyurmuştur. Kâsânî meşhura muhalif olan bu haber-i vâhidi kabul etmemiştir.⁶⁹

Son olarak da mekruh vakitlerle ilgili nakledilen rivayetler zikredilebilir. Kâsânî, 'Rasûlullah'ın (a.s.) Cuma günü hariç zeval vaktinde ve Mekke hariç mekruh vakitlerde namaz kılmayı yasakladığıyla⁷⁰ ilgili rivayetleri nakletmiş, daha sonra 'Rasûlullah'ın (a.s.) üç vakitte namaz kılmayı ve ölülere defnetmeyi yasakladığını, bu vakitlerin güneş doğup yükselene kadar, zeval vakti ve güneş batarken olduğunu⁷¹ ve Rasûlullah'ın (a.s.) güneş doğarken ve batarken namaz kılmayı yasaklamış olduğunu, bunun sebebini de güneşin şeytanın boynuzları arasında doğup batması olarak açıkladığını' söylemiştir.⁷² Kâsânî devamla Rasûlullah'ın (a.s.) bu vakitlerde ayırım yapmaksızın genel olarak namaz kılmayı yasaklamış olduğunu, bunu güneşe tapanlara benzememek için nehyettiğini ifade etmiştir. Bu mananın namaz kılanların tümünü kapsadığını, burada tahsîs manasının olmadığını söyleyen Kâsânî, Mekke dışındaki yerlerde nehyedilmesi hadisinin şaz olup, meşhura muarız olduğu için kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Cuma gününün istisna edilmesi hadisinin ise garip olması sebebiyle meşhurun garip hadisle tahsîsinin caiz olmayacağını ifade etmiştir.⁷³

⁶⁵ Buhârî, "Zekât", 55; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 12/278 (No:13109); Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/43 (No:2232).

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâi'*, 2/531.

⁶⁷ İbn Mâce, "Ahkâm", 7; Tirmizî, "Ahkâm", 12

⁶⁸ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 5/120 (No: 2967); Müslim, "Akdiye", 2; Ebû Dâvûd, "Akdiye", 21.

⁶⁹ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 8/422.

⁷⁰ Ebû Abdullah Muhammed ibn İdris ibn Ahmed eş-Şâfiî, *el-Müsned* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, h.1400) 63; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 2/652 (4123).

⁷¹ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 28/608 (No:17382); Dârimî, *es-Sünen*, 2/898 (No:1472); Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 51; Tirmizî, "Cenâiz", 41; İbn Mâce, "Cenâiz", 30; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 54; Nesâî, "Mevâkîf", 31.

⁷² İbn Hanbel, *el-Müsned*, 10/91 (No: 5835); İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 148; Ebû Avâne Yakub ibn İshak ibn İbrahimel-İsferâyîni, *el-Müstahrec*, thk. Eymen ibn Ârif ed-Dımeşkî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998) 1/319 (No: 1132); İbn Hibbân, *es-Sahih*, 4/436 (No:1569).

⁷³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/292-293.

Görüldüğü üzere Kâsânî meşhur hadise muhalif durumda olan ya da meşhur hadisi tahsîs etme niteliği taşıyan haber-i vâhidleri kabul etmemiştir. Ona göre hadisin ilk üç asırda yaygınlık kazanmış olması tercihin o hadis yönünde olması için önemlidir. Onun bu tercihi aynı zamanda Hanefî mezhebinin de görüşüdür.

2.3. İcmâya Arzla Haber-i Vâhidleri Reddetmesi

Bilindiği gibi icmâ fıkıh usulünde kitap ve sünnet gibi İslam hukukunun asli delillerinden kabul edilmiştir. Kâsânî üç çeşit icmâdan bahsetmektedir. İlk zikrettiği icmâ sahâbenin sözlü olarak görüş birliği içinde olmalarıdır. Diğer, bir olayın sahâbenin huzurunda meydana gelmesi ve hiçbir sahâbenin buna itiraz etmemiş olması, sonuncusu ise ümmetin bir konu hakkında görüş birliğinin oluşmasıdır.⁷⁴

Sahâbenin icmâya dönüşmüş sözlerini, itiraz olmaksızın aralarında yaygınlık kazanmış uygulamalarını ve ümmetin konu üzerinde görüş birliği içinde olduğu hükümleri delil olarak kabul eden Kâsânî, haber-i vâhidleri bu tür icmâya arz etmiştir. İcmâya muhalif hükümler içeren haber-i vâhidleri ve garib haberleri delil olarak kabul etmemiş ve bunu ‘haber-i vâhidler sahâbilerin icmâsına aykırı olduğu zaman kabul edilemez’⁷⁵ sözüyle ifade etmiştir. Sahâbenin sözlü icmâsına arz ettiği haber-i vâhidlerden birkaçı şöyledir.

Kâsânî’ye göre mest üzerine mesh etmek konusunda sahâbenin ve fukahanın icmâsı vardır. İbn Abbas’ın naklettiği ‘*Rasûlüllah’ın (a.s.) mest üzerine mesh yapmadığı*’ haberi sahâbenin icmâsına aykırı olması sebebiyle Kâsânî, İbn Abbas’ın rivayetini kabul etmemiştir.⁷⁶ Diğer bir örnek de babanın ve dedenin velâyeti konusundadır. Kâsânî’ye göre Osman el-Betti ve İbn Şübrüme ‘Babanın ve dedenin evlendirme velayetinin olmadığı’ kanaatindedir.⁷⁷ Kâsânî, babanın ve dedenin velayeti olduğu konusunda sahâbenin icmâsı olduğunu söylemiş, bu sebeple yukarıda geçen haberi kabul etmemiştir.⁷⁸

Sahâbenin huzurunda olan ve hiçbirinin itiraz etmemesiyle oluşan icmâ ile ilgili örneklerden bazılarını da şöyle zikredebiliriz.

⁷⁴ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 1/251, 252, 33-36; 3/363, 363, 571, 573.

⁷⁵ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 1/252.

⁷⁶ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 1/33-36.

⁷⁷ Bu haberi bulamadık.

⁷⁸ Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, 3/363, 364.

Kâsânî, Şâfiî'den '*Suyun iki kulleye ulaştığı zaman pislik taşımayacağını*'⁷⁹ hadisini rivayet etmiştir. fakat bu rivayeti delil kabul etmemiştir. Ona göre İbn Abbas ve İbn Zübeyr *zemzem kuyusuna siyahi bir köle düştüğü zaman kuyunun temizlenmesi için tamamının boşaltılmasına hükmedildiğini*⁸⁰ rivayet etmişlerdir. Bu olay sahâbenin huzurunda olmuş ve kimse de buna itiraz etmemiştir. Bu durumda konu hakkında sahâbenin icmâsının meydana geldiğini ifade eden Kâsânî, Şafiî'nin rivayet ettiği haberin hem sabit olmadığını, hem de haber-i vâhid olduğunu söylemiştir. O, böyle bir icmâya muhalif olarak hüküm koyan haber-i vâhidlerin kabul edilemeyeceği kanaatindedir.⁸¹ Bir başka örnek de iktidarsız erkekle evlilik hususundadır. İktidarsız erkekle evlilik konusunda Kâsânî, Hz. Ömer'in, Hz. Ali'nin ve İbn Mesud'un iktidarsızlara bir sene mühlet verdiği, bu süre zarfında düzelmezlerse kadınların mehrin tamamını almalarına ve boşanmalarına hükmettiğini nakletmiştir.⁸² Ona göre bu olaylar sahâbenin huzurunda olmuş, kabul etmeyen kimse çıkmamış, böylece konu hakkında icmâ oluşmuştur. Abdullah ibn Nevfel ise *bu sürenin on ay olduğunu* söylemiştir.⁸³ Fakat Kâsânî bunu kabul etmemiş, sebebinin sahâbenin icmâsına muhalif olmasıyla açıklamıştır. Ayrıca ona göre Abdullah b. Nevfel'in sahâbî mi tabîi mi olduğu konusunda ihtilaf vardır ki sahâbe olsa bile onun görüşünün farklı olması icmâyı etkilemeyecektir.⁸⁴

Kâsânî icmâ konusunda sahâbe dışında fukahanın icmâsından bahsetse de böyle durumlarda konu hakkında sahâbe icmâsı olduğunu da belirtmiştir. Bu sebeple kanaatimizce Kâsânî'nin icmâ ile kastı özellikle sahâbe icmâsıdır. Haber-i vâhidleri sahâbenin veya diğer fukahanın icmâsına arz etmesinden onları delil kabul ettiğini ve haber-i vâhidlerden daha üst bir konumda gördüğünü söylemek mümkündür.

⁷⁹ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 1/133 (1525); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 8/211 (No: 4605); Dârimî, *es-Sünen*, 1/569 (No: 758); İbn Mâce, "Tahâret", 75; Dârekutnî, *es-Sünen*, 1/18 (No:17); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1, 224 (No:458).

⁸⁰ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 1/150 (No:1721); Darekutnî, *es-Sünen*, 1/40 (No: 65); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1/401 (1262).

⁸¹ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/251, 252.

⁸² Ebû Yusuf, *el-Âsâr*, 141 (No:642); İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 3/503, 504 (No:16490); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 9/342, 343; Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/471 (No: 3816); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 7/368, 370 (No:14289).

⁸³ Rivayeti bulamadık.

⁸⁴ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 3/ 571, 573.

2.4. Umûmü'l-Belvâ'ya Arzla Haber-i Vâhidleri Reddetmesi

Kâsânî'nin haber-i vâhidleri arz ettiği bir diğer delil ise umûmü'l-belvâdır. Belvâ kelimesinin aslı olan belâ sözlükte tecrübe etmek, denemek, müptela olmak gibi anlamlara gelir. İsmail Hakkı Ünal umûmü'l-belvâyla ilgili şunları söylemiştir.

“Umûmü'l-belvâ insanların devamlı karşılaşa geldikleri veya belli aralıklarla sürekli yapageldikleri iş ve amellerdir ki bu gibi amellere terettüp eden hükmün herkes tarafından bilinmesi tabiidir. Dolayısıyla bu gibi herkes tarafından bilinmesi gereken amellerin hükmü sadedinde gelen haber-i vâhid Hanefî mezhebince makbul sayılmamıştır. Çünkü herkesin yaptığı bir işin hükmüne medar olan haber bir kişi tarafından değil birçok kişi tarafından meşhur veya mütevâtir olarak nakledilmiş olmalıdır.”⁸⁵

Serahsî (ö. 483/1090 [?]), bu konuda şunları söylemiştir. ‘Rasûlullah (a.s.) insanlara ihtiyaç duydukları şeyleri açıklamakla görevlidir. Rasûlüllâh (a.s.) insanlara da kendilerinden sonra gelenlere bunları aktarmalarını emretmiştir. Şayet hadis umûmü'l-belvâ içeren bir konuda varid olmuşsa Rasûlullah'ın (a.s.) onu insanlara açıklaması ve öğretmesi, onların da kendisinden sonrakilere aktarması gerekir. Eğer onlardan nakledilen bir rivayet şöhrete ulaşmamışsa o zaman ya hata yapılmış ya da neshedilmiş olarak kabul edilir’. Serahsî, böyle bir haberin sabit olması durumunda yaygınlaşacağını, herkesin bilebileceği bir konuda tek kalınamayacağını söylemiştir.⁸⁶ Kâsânî de mezhebinin görüşü üzere⁸⁷ umûmü'l-belvâda nakledilen haber-i vâhidleri kabul etmemiştir. O da rivayetin sabit olması durumunda meşhur hale gelmesi gerektiği kanaatindedir⁸⁸. Kâsânî'nin umûmü'l-belvâyla arzla reddettiği haber-i vâhidlerden birkaçını şöyle zikredebiliriz.

Kâsânî, yağmur namazı konusunda İbn Abbas'tan ‘*Rasûlullah'ın (a.s.) cemaatle iki rekât istiskâ namazı kıldığı*⁸⁹ rivayet edildiğini söylemiştir. Ona göre meşhur rivayetlerde Rasûlullah'ın (a.s.) yağmur duası yapacağı zaman, namaz kıldığı rivayeti nakledilmemiştir. Ancak ‘*Rasûlullah (a.s.) Cuma namazından sonra bir*

⁸⁵ Bkz. İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebu Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebi'nin Hadis Metodu*, (Ankara: DİB Yayınları, 1994) 154.

⁸⁶ Bkz. Serahsî, *Usûl*, 1/ 368.

⁸⁷ Bkz. Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe*, 313-314.

⁸⁸ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/ 257, 258; 6/209.

⁸⁹ Ebû Dâvûd, “*Salât*”, 258; Tirmizî, “*Salât*”, 395; İbn Mâce, “*İkâmetü's-Salât*”, 153.

*adamın isteği üzerine dua etmiştir.*⁹⁰ Hz. Ali'den ve Ömer'den yağmur duasına çıktıkları fakat namaz kılmadıkları rivayetleri bulunmaktadır. Bu sebeple Kâsânî, Rasûlüllah'ın (a.s.) cemaatle namaz kıldığı rivayetinin, şöhret mahallinde geldiği için şaz olduğunu ifade etmiştir. O, bu gibi durumlarda nakledilen hadislerin hatalı olmasının doğruluğuna, vehminin zabtına tercih edileceğini söylemiş, herkesin bilebileceği umumu belvâ içeren hususlarda haber-i vâhidleri kabul etmemiştir.⁹¹

Müellif vasiyet konusunda 'Rasûlüllâh'ın ⁹² buyurduğunu fakat bunun umûmü'l-belvâya aykırı olması sebebiyle kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁹³

Diğer bir örnek kurbanın karnından, ölmüş fakat uzuvları tam olarak olarak çıkan cenin konusundadır. Şafîî, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed 'Ceninin kesilmesinin annesinin kesilmesiyle olduğunu'⁹⁴ ifade eden rivayet sebebiyle ceninin yenilebileceğini söylemiştir. Ebû Hanîfe'nin ise böyle bir ceninin yenilemeyeceğini hükmüne vardığını söyleyen Kâsânî, bu rivayetin umûmü'l-belvâ içermesi sebebiyle sabit olmadığı kanaatindedir. Ona göre böyle bir rivayetin sabit olması durumunda meşhur olması gerekir. Böylece müellif, Ebû Hanîfe'nin hükmünü tercih etmiş olmaktadır.⁹⁵

Son olarak da Kâsânî'nin 'Ateşin değdiği'⁹⁶ ve *deve etinden dolayı abdest alın, koyun etinden dolayı abdest almayın*⁹⁷ rivayetleri ile ilgili değerlendirmelerine değinmek yerinde olacaktır. Ona göre bu rivayetler umûmü'l-belvâ içeren konular hakkında gelmiştir ve umûmü'l-belvâya arzla

⁹⁰ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 19/76 (No:12019); Buhârî, "İstiskâ", 7; Müslim, "Salâtü'l-İstiskâ", 2; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 154; Nesâî, "İstikâ", 9;

⁹¹ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/ 257, 258.

⁹² Buhârî, "Vesâyâ", 1"; Müslim, "Vesâyâ", 1; İbn Mâce, "Vesâyâ", 2; Ebû Dâvûd, "Vesâyâ", 1; Tirmizî, "Cenâiz", 5.

⁹³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 10/499.

⁹⁴ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 17/442 (No:11343); Dârimî, *es-Sünen*, 2/1260 (No:2022); İbn Mâce, "Zebâih", 15; Ebû Dâvûd, "Dahâyâ", 18; Tirmizî, "Et'ime", 2; İbn Hibbân, *es-Sahih*, 13/207 (No:5889); Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/494 (No: 4735); Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/127 (No:7108).

⁹⁵ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 6/209.

⁹⁶ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/318 (No:9520); Dârimî, *es-Sünen*, 1/ 565 (No:753); Müslim, "Hayz", 23; İbn Mâce, "Tahâret", 65; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 76;Tirmizî, "Tahâret", 58; Nesâî, "Tahâret", 122.

⁹⁷ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 30/631 (18703); Müslim, "Hayz", 25; İbn Mâce, "Tahâret", 67; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 72; Timizî, "Tahâret", 60.

reddedilen haber örnekleri arasındadır. Hanefîlere göre abdest vücuda giren şeylerden değil çıkan şeylerdendir. Dolayısıyla bu hadisler sabitse bile abdest alma değil el yıkama şeklinde düşünölmelidir.⁹⁸

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere umûmü'l-belvâ da Kâsânî'nin hüküm koymada başvurduğu deliller arasındadır. Umûmü'l-belvâyı haber-i vâhidlere tercih eden müellif ona muarız gelen haber-i vâhidler konusunda hassas davranmış ve bu tür haberleri delil olarak almamıştır.

2.3.5. Haber-i Vâhid ve Kıyas

Kâsânî'nin haber-i vâhidlerin arzı konusunda bir diğer yöntemi kıyasa başvurmasıdır. Haber-i vâhidlerin kıyasa arzı meselesinde Hanefîler, bu tür haberlerin kıyasa takdim edilmesi gerektiği kanaatindedir. Serahsî, sahâbenin ve daha sonraki fukahânın haber-i vâhidi esas almak suretiyle kıyası terk etmelerinin yaygın bir uygulama olduğu kanaatindedir.⁹⁹ Kâsânî'nin konu hakkındaki görüşünün de aynı doğrultuda olduğu uygulamalarından anlaşılacaktır. Bununla birlikte O, Rasûlüllah'tan (a.s.) nakledilen rivayetleri kıyasa takdim ederek, rivayeti tercih ettiğini ifade ettiği etmekte, fakat bu rivayetlerin haber-i vâhid olup olmadığı ile ilgili açıklama yapmamaktadır. Bu sebeple burada haber-i kıyasa tercih ettiği konulardan bahsedilecektir.

Konuyla ilgili ilk örnek kişi öldükten sonra onun adına kurban kesilmesi konusundadır. Kâsânî, kıyasa göre ölen kişiden kurban ibadetinin sakıt olması gerektiğini söylemiştir. Ona göre kıyası delil alındığı zaman varisleri, ölen kişinin yerine kurban kesemezler, çünkü mevta için kurban kesmek caiz olmaz. Kesildiği taktirde mevtanın böyle bir kurbandan payına düşen ancak et olacaktır, bu yüzden geride kalanların mevta için kurban kesmeleri caiz değildir. Kâsânî, kıyası terk ederek '*Rasûlüllah'ın (a.s.) biri kendi için diğeri kurban kesemeyen ümmeti için olmak üzere iki kurban kestiği*'¹⁰⁰ haberini tercih etmiştir. O, ölümün insanı Allah'a yaklaştıracak işlerin yapılmasını engellemeyeceği kanaatindedir. Bunun için mevtanın arkasından sadaka verilebilir, kurban kesmeden vefat etmiş olanlar olabileceği için de kurban kesilebilir. Kurban ibadetlerini yerine getirmiş olmaları durumunda onlar için

⁹⁸ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/ 130, 131.

⁹⁹ Serahsi, *Usûl*, 1/ 339

¹⁰⁰ İbn Hanbel, *el-Müsned*, 45/168 (No:27190); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 3/182 (No:3959); Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/ 425 (No:3478); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 9/ 449 (No:19049).

sadaka olur. Bu sebeple Kâsânî, mevta için kurban kesmenin caiz olacağını ifade etmiştir.¹⁰¹

Diğer örnek oruçluyken unutarak yiyip içen kişi konusundadır. Kâsânî, böyle bir kişinin kıyasa göre orucunu kaza etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Fakat bu konuda Rasûlullah'ın (a.s.) '*Oruçluyken unutarak yiyen veya içenin orucunu tamamlamasını emrettiği*'¹⁰² nakledilmiştir. Ona göre bu durumda kıyası terk edip hadise uymak daha evladır. Hz. Ali'nin, Ebû Hureyre'nin ve İbn Ömer'in böyle hüküm verdiğini ifade eden müellif tercihini bu şeklide desteklemiştir.¹⁰³

Son örneğimiz de Arafat'ta vakfenin zamanı konusuyla ilgilidir. Kâsânî "İnsanların Zilhicce hilali konusunda şüphelendiği zaman, Zilkade'yi otuza tamamlayıp Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra Vakfe yaptıkları günün kurban günü olduğunu anlaşılrsa kıyasa göre bu vakfe geçerli olmaz. Ama biz '*Orucunuz oruç tuttuğunuz gündür, kurbanınız kurban kestiğiniz gündür, haccınız hacca gittiğiniz gündür*'¹⁰⁴ hadisi sebebiyle kıyası terk ederiz" demiştir.¹⁰⁵

Netice olarak üç Hanefî imamının haberin, kıyastan öncelikli delil olarak kullanılması konusunda hem fikir oldukları söylenebilir.¹⁰⁶ Bazı eserlerde¹⁰⁷ Hanefîlerde kıyasın habere takdim edildiği zikredilse de Kâsânî bu haberleri başka sebeplerle reddetmiş, kıyastan bahsetmemiştir.¹⁰⁸ Bu sebeple söylenebilir ki Kâsânî haberi kıyasa takdim etmiştir.

Sonuç

Hanefîlerde haber-i vâhidlerin kullanımının hicri beşinci asırda telif edilmiş olan *Bedâi'* de nasıl vücud bulduğunun tespiti ile ilgili yaptığımız çalışma neticesinde Kâsânî'nin genel olarak Hanefî mezhebinin usullerinden ayrılmayan bir tutum

¹⁰¹ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 6/292.

¹⁰² İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/296 (No:9489); Dârimî, *es-Sahih*, 2/1077 (No:1767) Buhârî, "Savm", 26; Müslim, "Sıyâm", 33; İbn Mâce, "Sıyâm", 15; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 3/ 238 (No:1989); Ebû Avâne, *el-Müstahrec*, 2/197 (No:2835); İbn Hibbân, *es-Sahih*, 8/286 (No:3519); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/386 (No:8071).

¹⁰³ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 2/618.

¹⁰⁴ Dârekutnî, *es-Sahih*, 3/113 (No:2177); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/421 (No:8206); 5/286 (No:9826).

¹⁰⁵ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 3/55.

¹⁰⁶ Bkz. Ünal, İmam *Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, 17.

¹⁰⁷ Bkz. Recep Tuzcu, *Hanefî Usulünde Hadis*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Birinci Baskı, 2014) 259.

¹⁰⁸ Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/290, 291(Köpeğin yaladığı kabin yedi kez yıkanması konusu).

sergilediğini görmekteyiz. Bu bağlamda Kâsânî'nin hadisleri delil alırken bir hadis âliminden daha ziyade mezhebinin prensiplerini önceleyen bir fıkıh âlimi kimliği sergilediğini söylemek mümkündür. Kâsânî haber-i vâhidleri Hanefî usûlünde olduğu üzere meşhur haberden ayrı tutmuş, kabulünde bir takım şartlar ileri sürmüştür. Esasında böyle bir yol takip etmesi onun haber-i vâhidleri zannî delil olarak kabul etmesinin neticesidir. Onun öne sürdüğü en önemli şart haber-i vâhidlerin arzı olmuştur.

Hanefîlerde uygulanan yöntemde olduğu gibi Kâsânî de ilk olarak haber-i vâhidleri Kur'ân'a arz etmiştir. Ayetlere muhalif olarak gelen, onları neshedici, takyîd ya da tahsîs edici durumda olan haber-i vâhidleri delil olarak kabul etmemiştir. O, Kur'ân'a ziyade hüküm gerektiren haber-i vâhidin hükmünün farz olamayacağı ancak vacip ya da sünnet olabileceği kanaatindedir. Hz. Peygamber'in bir işi devamlı yapmasının o hükmün vacipliğine işaret ettiğini söylemiştir. Haber-i vâhid hem kendisiyle hem de Kur'ân'la amel etme imkânı veriyorsa bunları sünnet olarak kabul etmiştir. Esasında Kâsânî bu şekilde bir yol takip ederken net açıklamalarda bulunmamıştır. Bu sebeple tam olarak vacip-sünnet ayrımında nasıl bir yol izlediği ile ilgili net bir cevaba ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte Hanefî mezhebindeki kabul üzere delâleti kat'î olan haber-i vâhidleri vacip, zannî olanları ise sünnet kabul ettiği şeklinde bir izlenim verdiğini ifade edebiliriz. Netice olarak onun haber-i vâhidlerin Kur'ân'a arzı konusunda Kur'ân'a muhalif olan ya da neshedici durumdaki haberleri Hz. Peygamber'e ait olmayacağı düşüncesiyle kabul etmediğini söylemek mümkündür.

Kâsânî, Kur'ân'dan sonra haberi vâhidleri, kat'î delil kabul edilen meşhur-mütevâtir sünnete arz etmiş, bu tür sünnetleri haber-i vâhidten üstün tutmuştur. Bu sebeple de mütevâtir ya da meşhur sünnetle ameli iptal ettiren ya da tahsîs niteliği taşıyan haber-i vâhidleri kabul etmemiştir. Onun bu tavrı hadislerin ilk üç asırda yaygınlık kazanmasını önemsemesiyle ilişkilendirilebilir.

Kâsânî'nin bir diğer yöntemi haber-i vâhidleri arz etmesidir. Ona göre bir konuda sahâbenin ister kavli ister sukûtî olsun icmâsının olması, delil olması için yeterlidir. Nakledilen haber-i vâhidin sabit olması durumunda sahâbeden mutlaka itiraz edenin olacağı kanaatinde olan Kâsânî, sahâbenin icmâsına aykırı gelen bu tür haberleri kabul etmemiştir.

Kâsânî son olarak haber-i vâhidleri umûmü'l-belvâya arz etmiştir. Herkesin bilmesi kaçınılmaz olan hallerde haberin sabit olması durumunda meşhur olmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Görüldüğü üzere Kâsânî Kur'ân'a ek olarak sabit sünneti, icmâyı ve umûmü'l-belvâyı haber-i vâhidlerden öncelikli kabul etmiştir. Onun bu tavrı hadis uydurma faaliyetlerin son derece ilerlediği Kufe'de sabit sünneti korumaya çalışan Ebû Hanîfe'nin çizgisinden ayrılmadığını göstermektedir. Kâsânî'nin arz yönteminde uyguladığı haber-i vâhidleri geri planda bırakmayı kıyasa uygulamadığını görüyoruz. Kıyas karşısında haber-i vâhidleri önceleyen müellif bu konuda da Hanefîlerin metodunu uygulamış ve haber-i vâhidleri kıyasa tercih etmiştir. Onun genel tavrı bu yöndedir.

Müellif eserde tespit edebildiğimiz kadarıyla yaklaşık atmış konuda arz yöntemini haber-i vâhidlere uygulamıştır. Bunların takriben on beşini Kur'ân'a muhalif olduğu için reddedilen haber-i vâhidler, on tanesini Kur'ân'a arzla vacip yada sünnet kabul edilenler, on üçünü mütevâtir/meşhur sünnete arzla reddedilenler, yedisini ise icmâyâ, yedisini umûmü'l-belvaya arzla reddedilenler oluşturmuştur. Yaklaşık, sekiz tane de kıyasa arz ederek kabul ettiği haber-i vâhid bulunmaktadır. Eserde haber- vâhidlerin kullanımı bununla sınırlı değildir. Fakat burada sadece arz meselesiyle ilgili olanlar ifade edilmiştir.

Sonuç olarak Kâsânî'nin haber-i vâhidleri delil almada en çok arz yöntemine başvurduğunu söylemek mümkündür. Haber-i vâhidlerin kabulü konusunda diğer şartlardan pek bahsetmese de uygulamalarından konu hakkında Hanefîlerin görüşünden ayrılmadığı anlaşılmaktadır. Böylece onun mezhebine bağlı, Hanefî çizgiden ayrılmayan bir fıkıh âlimi olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Abdurrezzak, Ebû Bekr ibn Hemmam ibn Nâfi' es-San'ânî. *el-Musannef fi'l-Hadis*. thk. Habîb er-Rahman el-A'zamî. 1-11 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2. Baskı, 1973.
- Acâc, Muhammed. *es-Sünnetü kable't-Tedvîn*. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 3. Baskı, 1980.
- Beyhakî, Ahmed ibn Hüseyin ibn Ali ibn Musa el-. *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir. 1-10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Baskı, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed ibn İsmail el-. *el-Câmiu's-Sahîh*. 1-8 Cilt. İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981.

- Çakın, Kamil. "Hadislerin Kur'ân'a Arzı Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34/1, Nisan, 1995.
- Dârekutnî, Ali ibn Ömer ed-. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavut, Hasan ibn Abdü'l-Mun'im, Seid el-Lehâm. 1-5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed ibn Abdurrahman ed-. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 1-4 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 1. Baskı, 2000.
- Ebû Avâne Yakub ibn İshak ibn İbrahim el-İsferâyînî. *el-Müstahrec*. thk. Eymen ibn Ârif ed-Dimeşkî. 1-5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998.
- Ebû Dâvûd, Süleyman ibn el-Eş'as ibn İshak ibn Beşîr es-Sicistânî. *es-Sünen*. 1-5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ahmed ibn Ali ibn el-Müsennâ et-Temimî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed. 1-13 Cilt. Dimeşk: Dâru'l Me'mûn li't-Türâs. 1. Baskı, 1984.
- Ebû Hanîfe, Nu'man ibn Sâbit ibn Zûtâ ibn Mâh. *el-Âlim ve'l-Müteallim*. thk. Zâhid el-Kevserî. Kâhire: Matbaatü'l-Envâr, 1368.
- Ebû Yusuf, Yakub ibn İbrahim el-Ensârî. *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâi*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî. Hindistan: Lecnetü İhyai'l-Maârifî'n-Nu'maniyye, trs.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Ebû Hanîfe*. çev. Osman Keskiöğlü. Ankara: DİB. Yayınları, 2. Baskı, 1997.
- Ebû Zehv, Muhammed. *el-Hadis ve'l-Muhaddisûn*. Mısır: Matbaatü Mısır, Şirketü Müsâhemetü Mısıriyye, 1. Baskı, 1958.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed ibn Abdullah el-. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, tİhs. Zehebî, thk. Mustafa Abdülkadir. 1-4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1990.
- Hüseyin Hansu, *Mütevâtir Haber Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri*. Van: Bilge Adamlar Yayınları, 2008.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 1-6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, 1992.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah ibn Muhammed. *el-Musannef fi'l-Ehadîs ve'l-Âsâr*. 1-7 Cilt. Beyrut: Müessesetü Kütübî's-Sekafiyye, 1. Baskı, 1989.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed ibn Ali ibn Muhammed ibn Ahmed. *Nüzhetu'n-Nazar fi Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker*. thk. Nureddin İtr. Dimeşk: Matbaatü's-Sabah, 2. Baskı, 2000.
- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed ibn Muhammed. *el-Mevsûâtü'l-Hadîsiyye Müsnedü'l-İmam Ahmed ibn Hanbel*. thk. Şuayb Arnavut, Muhammed Naîm Araksûsî, İbrahim ez-Zeybek, Muhammed Rıdvan Araksûsî. 1-50 Cilt. Beyrut: 1. Baskı, 2001.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî. *Sahîhu ibn Hibbân*. thrc. Şuayb Arnavut. 1-18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Baskı, 1997.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed ibn İshak. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. 1-4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2. Baskı, 1996.
- İbn Kutluboğa, Ebu'l-Fidâ' Zeynüddîn Kasım. *Tâcü't-Terâcîm*. thk. Muhammed Hayr, Ramazan Yusuf. Dimeşk: Dâru'l-Kâ', 1996.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed ibn Yezîd. *es-Sünen*. 1-2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr ibn Mesud ibn Ahmed el-. *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*. thk. Muhammed Muhammed Tamir, Muhammed es-Sâid ez-Zeynî, Vecîh Muhammed Ali. 1-10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005.

- Kâtip Çelebî, Mustafa ibn Abdullah Hacı Halife. *Keşfü'z-Zünûn ani'l-Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*. 1-2 Cilt. Beyrut: Dâru-Fikr, 1994.
- Koçkuzu, Ali Osman. *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşrî Yönlerinden Değeri*. İstanbul: Ensar Yay., 2. Basım, 2014.
- Keveserî, Muhammed Zâhid el-. *Fikhu Ehli'l-Irak ve Hadîsühüm*. thk. Abdülfettah ibn Muhammed Ebû Gudde. Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye, trs.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*. çev. Halil Altuntaş -Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Baskı, 2009.
- Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir ibn Muhammed ibn Muhammed el-. *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*. thk. Abdülfettah Muhammed. 1-2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, trs.
- Leknevî, Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhay el-. *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*. Cilt. Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, trs.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn ibn el-Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. nşr. Muhammed Fuad Abdülbâki. 1-2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed ibn Şuayb ibn Ali en-. *es-Sünen*. 1-7 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed ibn Ebû Sehl Ahmed es-. *Usûlü's-Serahsî*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî, 1-2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, trs.
- Şâfiî, *el-Müsned*, Ebû Abdullah Muhammed ibn İdris ibn Ahmed eş-. *el-Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, h.1400.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman ibn Ahmed et-. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thrc. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi. 1-25 Cilt. Kâhire: Dâru İhyâ't-Türâsî'l-Arabî, Mektebetü ibn Teymiyye, trs.
- Tuzcu, Recep. *Hanefî Usulünde Hadis*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, 2014.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed ibn İsa ibn Sevre et-. *el-Câmiu's-Sahîh*. 1-5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Amr. *Kitabü'd-Du'afâi'l-Kebîr*. thk. Abdülmü'tî Emin Kal'acî. 1-4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, trs.
- Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebu Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebi'nin Hadis Metodu*. Ankara: DİB Yayınları, 1994.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 23. Baskı, 2016.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.
The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
